

Або такий пейзаж природи, коли Софія повертається до свого села:
 Лютує вітер; завива І сніг пуховий по долині
 По полю дика хуртовина За хвилей хвилю заміта.

Щодо форми, то з наведених уривків видно, що вірші у цій повісті дуже слабкі; особливо вражає погана навіть на той час українська мова (особливо часте вживання неприродної форми орудного відмінка жіночого роду—на ой—тугой, рідной дитиною і т. ин.). Видно, що молодий зрусифікований автор ще не опанував, як слід, українську мову.

ПОВІЯ.

«Що ж вийдеш, мила?.. не обманеш?..
 Софіє!.. серце!.. шу, скажи!..
 Чи вийдеш?.. вийдеш?.. і не гляне!
 Скажи, Софія... що ж мовчиш?
 Чому ж па мене хоть не глянеш?
 Чи я обрид тобі? чи може
 Образив де-коли? Чи папі
 Пустить не хоче? Чи не гоже,
 Міркуєш, в півночі гулять?
 Скажи ж, скажи! Промов хоч слово,
 Хоч раз до мене усміхнися..
 Мовчиш? Мовчиш? Моєї мови
 Не хочеш й слухать і дивиться
 Не хочеш вже... Мабуть забула,
 Як перше нильно обнімала,
 Як вік любити обіщалась!..
 Забула серденько?»—Зітхнула
 Софія тяжко.—«Я не можу..
 Сказати тобі... о, милий Боже!
 Миколе! милий!.. не питай..
 Не треба, серце, ...я не знаю
 Й сама, що хочу, що бажаю!
 Хіба ж відає от той гай,
 Чого хвилюється, шумить?
 Чи можу ж знати, чого серце
 То бється часом, то щемить?
 Прости, Миколе! ...пу не сердься!
 Кажу ж тобі: й сама не знаю,
 Кого люблю, кого кохаю...»—
 І в очі боязко зирнула.
 Схиливсь сірома головою.
 — «І ось все щастя вже минуло!..
 Минулось, сталося брехньою!
 Не знаєш ти, кого кохаєш?
 Гадюко гидка! А за ким,
 Мов тиш, ти ходиш? А стриваєш
 Кого ти, ходючи за млин?
 Не знаєш ти?! Так я скажу,
 Кому ти серце віддала
 (А може й сором?!)—Паннчу!
 От тому кату, що з села
 Не одну дівчину згубив
 Біленьким личком та хустками!
 Не одну покриткою пустив
 Меж люди, бідну, з байстрюками.
 А що? вгадав?»—Як нежива

Стояла й слухала Софія
 Й, мов покошена трава,
 Поблідше личенько схилила.
 — «Вгадав, вгадав!.. Собі на горе,
 На муки тяжкі я вгадав!
 На що ж тебе я так кохав?
 На що ж тобою так втішався?
 На що ж я серце все віддав
 Тоді одій? Щоб надсміявся
 Над щирим серцем, над коханням
 Папич білесенький, рум'яний!..
 Софіє! серце!.. кипь його!..
 Забудь його! Вернись до пеньки!
 Вернись знову на село..
 Покинеш? вернися, серденько?»—
 І в лик поблідлий і смутний,
 З палким благанням заглядав;
 І млів, па діявся і ждав.
 — «Не... можу я...»—пропопотала.
 Зкипів Микола—«Так сміялась
 Ти тільки з мене! Зпять брехня
 Була вся щирість та твоя!..
 Й за руку з гнівом ухопив.
 — «Миколе! милий! Бог святий
 Тому зарукою, що правду,
 Єдину правду я скажу.
 Сказав ти зараз: паннчу
 Я серце й душу віддала?
 Се певно!.. так! (Здрігнувсь Микола).
 Хоть я не знала і сама,
 Що так се буде, і ніколи
 Така думка не була—
 Сміявся з тебе, жартувати
 З тобою тільки й кепкувати
 З кохання щирого твого.
 А що кохаю я його,
 Тобі сказати до сій години
 Боялась я. Як в пайми я
 Пішла в проклятий сей будинок,
 Я з'тоді стала не своя!
 І день, і ніч перед очима
 Все він один—все той панич
 З своєю усмішкою, з своїми
 Очами чорними, як піч,
 Річани, поглядом орлиним!
 Згубила з'тоді я спокій!

Минулись жарти мої, сміхи,
Життя дівочого утіхи.
Минувсь і вік веселий мій...
Неначе чим причарував
Мене до себе! Де б ходила,
Стояла, сіла, якась сила
До його тягнє!.. Щоб позвав,
На край би світа полетіла,
Щоб тільки бачиться! Одна!...

І зупинилась. Мов стіна,
Микола зблід. Злобой неситної
Його скосилося лице.

— «Та знаєш ти.. чи є ж на світі
Кара лютіша, як от'се?
Міні, міні, котрий кохає
Тебе всім тілом, всею душею,
Котрий за батька, матір має
Тебе одну, котрий своєї
Тебе душею би купив,
Тому ти кажеш, що другого
Кохаєш, любиш! На що ж жив
Я досі тільки за для тебе?
На щд ж я віку молодого
Нікчемно так укоротив?
На що ж тоді ти обіщалась
Любити вік, зо мною побратись?
Щоб потім гірко надсміятись
Укупі з милим паничем!!!
Тривай! тривай! Твої ці сміхи
Сльозою кінчатся, плачем
Твої покрийуться утіхи!»
— «Прости, прости,—скрізь жак
шоптала.

Прости! прости! тоді кохала
Тебе я вірно! Я не знало,
Як се так сталося зо мною...
Прости, Миколо... ось благаю
Тебе на вколюшках... прости!..»

І впала долу головою
Його торкаючись ноги
З глумлінням тільки подивився
На преклопенню він Софію.
— «Устань, устань—я вдовольнився!
Устань, кажу, бо щось там мріє,
Як раз дивися, що панич!
А в його знаєш які очі:
І ніччю бачить, мов той сич,
А надто хусточку дівочу.
Прощай, однак! Чого ж стоять?
Ще будеш клопіт потім мать,
Як твій панич зо мною побачить!
А що образив, то пробачте!»—

І гірко, гірко засміявшись,
Пішов, схилювшись, в село,
І довго потім стан його
Ще меж вербами вимічався.

Зітхнувши тяжко, і Софія
Пішла в будинок. Наче спав
Зелений гай; з долини віяв
Тихенький вітер, щебетав
Десь соловейко на калині;
З'за лісу місяць випливав
І землю світом обливав,
Мов мати ласкою дитину.
І тихо, тихо скрізь було,
І любо так. А у Софії
В душі, мов пекло. Наче змії,
Думки обкутали тугою
Й одна сумніще від другої
Змінялись в серці. І згадала
Вона з Миколою кохання.
Згадала все: як дожидала,
Бувало, в гай з хвилюванням,
На вечорницях як гуляла,
Як пильно, пильно обіймала...

Згадалось все. — «Ось тут стояв
Він перший, перший раз зо мною.
Ось тут гуляв, а під вербою,
Он там..., уперше обнімав...
А тут..., а там...!» і нагадала
Уже друге—«Тут встрівала
З ставка як йшов—(се б панича),—
А тут уперше він почав
Зо мной балакати... Пам'ятаю,
Неначе тільки що було,
Тоді ще тільки розцвіло
Усюди... Милий! Як згадаю
Щасливу, любов ту годину,
Його усмішку, чорні брови,
Його ласкаву панську мову,
Душа до його рветься, липе
І все ніщо: ні батько, мати,
Микола, хлопці, увесь світ!
Один панич! Одного знати
Його я хочу і любити!
Моє він щастє, моя вітха,
Моє життя, і плач, і сміхи,
Мої він радощі дівочі!..
Микола каже—«він погубить!»
Та хто повірить?! Чи ті ж очі,
Що так сияють, чи ті ж губи,
Що так цілують, у брехні
Вкорити можна?! Та ніколи!
Напевне бреше сам Микола...
А може й справді?.. Тільки ні!
Він так правдивий, такий щирий,
Мене кохає так без міри...
А Мотря?.. Галя... а Марія?!»

І засмутилася Софія.
— «Він їх згубив... вони казали,
Що він їм тоже присягався
Любити, не стратить... е, брехали!

Чи то ж такий би надсмівся
З клятби своєї, з креста святого?!
Не можу вірити!.. А хоч так,
Хоч сьому й правда, все однак
Йому не дамся молодого
Згубити віку. Покохалося
Ще місяць, два, ще надивлюсь
У чорні очі, ще уп'юся
Палким коханням, попрощаюся
І знов вернуся у село».—
І знов на серці розсвіло,
І знову щастє засіяло.
І навіть тихо заспівала.
Співай, небого та тихенько,
Щоб не почули злії люди—
Бо надсмійотся над серденьком,
Як горе-лихо йому буде.
А надсмійотся-надсмійотся—
Такі вже люди! Бо не знають,
Чого безмірно так кохають
Невинні серцем. Не озвуться
Вони на горенько твоє!
Заплачеш, серденько моє,
Одна, одна на самоті.
А горе буде. Та дивись.
Оглянься назад: чи се ж оті
Правдиві очі, що колись
Тобі світилися коханням?
Чи се ж та щира усмішка,
Що правдою чистою сияє?
Гляди: як крадеться! мов кішка!
А очі? очі? лиш бажанням
Поганою похоти палають!
Софія хутко озирнула,
І зачервонілося лице,
Мов сонце яснєє проснулось.
Шкодà, шкодà! Сліпе на все
Кохання чистої дівчини.
Мов мати любові дитині,
Зраділа, бідна, панічу.
-- «Се ви..., а я...»—та й замовчала.
— «А ти же думала, що хто?
Бить может ждала ти кого?
Скажи же Соня! що ж ти ждала?»
І злість вже губи покривила.
— «Та що ви?! ждала! Та кого ж я
Помимо вас тут ждати можу?!»
Й в очах вже сльози заблищали.
— «Ну, полно, полно! Верю я!
Так, значіт, душечка моя,
Меня одного тільки любиш?»
— «А то ж кого?!»—й зачервоніла,
До його личенько схилила.
Софія, зглянься! Бо погубиш
Себе на віки! А Софія
Пильніш, пильніше обнімала,

Тремтіла, мліла, замірала.
Ось, ось пропала вже надія.
— «Пустіть... вже годі...»—й схамене-
нулась.
— «Еще немножко... поцелую
Последній раз...»—«Ні, ні!.. вже буде!..
Вже час до дому... Я жартую
І так вже довго»—«А прийдьош
Ко мне сегодня.. сквозь окно?»
-- «Ні, ні, ні за що! й як воно
Не сором вам казати!»—«Врешь!
Должна прийти!.. сердиться буду!»
Щось ніби в неї зідригнулось.
— «Так тому правда... тільки глузду
Йому хотілось»...—й повернулось
Від його серце.—«Ви згубили
Мене бажаєте?.. Прощайте!..
Ідіть Марію так кохайте!..
Мене ж не треба так любити!»
Й пішла було.—«Постой, стой!
Куда ти дурочка?»—схопився
Паніч за нею.—«Фу, какой
Прескверный прав же у тебя!
Вѣдь я шутил!» Софія стала.
— «І правда сє?»—«Божуся я!»
Повірила і знов сияла
Вся щастем чистого кохання.
— «Так ти не сердішся?»—«Хто? я?
Ні, голуб мій! Я знов твоя
Душею й серцем!» і бажанням
Гидким палала знов душа
Гидка красуня—паніча.

Пастала осінь. Чорні хмари,
Мов поле чистєє отари,
Застлали небо. Почорнів
Зелений гай; із-за долини
Мороз повіяв, і будинок,
Панами кинутий, пустів.
А що ж Софія? За панами,
Вмиваясь гіркими сльозами,
Й собі покинула село.

II.

Лютєє вітер; завива
По полю дика хуртовина
І сніг пуховий по долині
За хвилей хвилю заміта.
В селі мов вимерло навкруги—
Й душі не видно, тільки світ
Де-де тонесенькою смугой
З вікон занесених блищить.
Спокійно, любо й тепло в хаті;
Мигає лямпочка; Микола
З старим хамуттям коло столу
Сидить і лагодить. Узнати

Його й не можна: постарів,
Заріс густою бородою,
Де-де блищить вже сивиною,
Ознакой горя і годів.
Стара з дочкою-молодою
Сиділа теж і підсобляла
Миколі лагодить. Тишбю
У хаті дихало, лиш спали
Маленькі діти та сопіннем
Своїм полохали спокій.
І вже до півночі було.
Аж ось щось з улиці в вікно
По склу заскрябало тихенько.
— «А хто такий?»—спитавсь Микола.
Заскрябло знов.—«А, ну, серденько,
Подай кужух, он там над полом,
Піти спитаться, хто такий...
Замерзло може»... Чрез який
Там час вернувся назад Микола.
За ним в полатаній свитині
Полузамерзшая людина.
Ввійшла, вклонилась... і упала.
А ранком, бідна, вже й не встала,—
Заслабла тяжко; застудило
Сердешну вітром. Дві неділі
Боролась з смертю. В сю годину,
Мов з рідної, любовою дитиною,
Микола падькалючись з нею,
В лице їй якомсь придививсь,
І вмиг, мов сон, бува, що спився,
Згадав він личенько друге,
Друге личенько—красою,
Мов сонце ранком, молодою
Воно пишалося; Софії
Було те личенько, та тії
Краси не стало—тінь Софії
Тепер лежала перед ним.
Й схилився Микола, на слабу
Софію дивлячись з тугою.
Неділі тільки вже другої
Открила очі і тонку,
Мов мертву, руку претягнула
Сама за їжей і питтям.
А що зраділа! мов дитя,
Миколу визнавши—і забула
За болість наче б то; згадала
Життя колишнє, минуле,
Коханце з ним і навіть стала
Неначе трохи здоровіше.
Шкода, шкода! Дурна надія!
Тяжкая болість, наче свічку,
Топила-плавала Софію.
Спускалась ніч. У димарі
Ревла, гуділа хуртовина.
І вітер буйний із долини
Стучався снігом у вікні.

Хустиною вкрита, подушками
Навкруг обложена, сиділа
Слаба Софія. Мов горіли
Упалі очі і слезами
Блищали часом. А усі
Припавши пильно до слабої
Сиділи й слухали. Тугою
Слова взивалися її.
— «І ти пішов, не захотівши
Мене простити, а я, мов Юда,
Тебе продавши, обманивши,
Пішла к папичику до блуда...
Ні, ні! не те!.. що я сказала?
Я не хотіла, я не знала
Всього, що буде! О, щоб знала,
Я кращ була б там утопилась,
Скоріш повісилась, убилась,
А не пішла б і не ходила
До його щб-ніч! Не стояла б
До ранку Божого із ним!
Та я не знала, бо... кохала...
А як кохала! мов свягим,
Його річам давала віру.
Нікого: батька, всьбого мира
Я не послухала б, за ним же.
На край би світа хоть пішла!
Та що ж? хіба і не повів же?..
Та далі, далі!.. Ось пройшла,
Веспа... й там літо... Вже кінчались
Веселі дні... Перед прощанням,
Свою тугу палким коханням
Хотівши мов угомонить,
Що ранку, вечіра гуляли,
Тремтіли, мліли, обнімались.
І всі те знали і сміялись.
І я сміялась, бо загубить
Себе я зовсім не гадала.
І що ж? Хіба уберегла?
Мов сам пекольшій сатана
В просту він душу мою влазив—
Боживсь не стратить, присягався,
Ніколи й словом не образив.
Кохав, здається, й... надсмівся,
Без жалю, гірко надсмівся!
А я, дурна, давала віру
І упивалася без міри
Його брехнею... От то раз—
Ще пам'ятало—у вівторок
Поїхав він чогось у город.
І Боже мій: я изведась
За сю годину пі на що!
Змарніла, зблідла й все його,
Було, мов пеньку, виглядало...
Приїхав він... Такий веселий,
Привітний, щирний, обнімає
Мене, цілує... А я то? я?

Неначе з радощів здуріла.
І обнімала, й цілувала
І знову пильно обнімала,
В лице гляділа йому, мліла,
Тулилась пильно до серденька,
І тихо плакала й сміялась.
А він й собі всміхавсь тихонько,
Щоб був на кутні засміявся!
А в вечері, ще не знявся
На небі місяць, уже ми
Зійшлися любо. Мов встрівались
У перший раз, так милувались!
І вже остатні то були
Мої невинні милування...
Хіба ж я думала, гадала,
Що він загубить? Чи ж я знала,
Що всі клятби, усе коханне,
Всі щирі речі—все брехня?
Хіба ж я знала, що погибель
Була в тих ласощах, що їла
У той проклятий вечір я?
Не знала! А він так шире,
З такою ласкою трахтував,
Так пильно, пильно обнімав,
Так цілував мене без міри!
І все прохав, щоб їла я.
Дурна, дурна! а я раділа
Й прокляті ласощі ті їла,
Щоб подавилася була!..
Я тільки з'їла, наче сила,
Яка все тіло запалила;
Я, мов, сказала... на очі
Наліг туман..., вся кров палала...,
Я вся трусилась... і, дівочий
Забувши сором, батька, мати,
На все згодилась...»—й заридала
Сірома тяжко. Посхиляли
Низенько голови старі
І сумно сльози утирали.
...— Сміялись з мене тоді всі,—
Сміявся пан, сміялась пані,
(Вони усього ще не знали!),
Сміялась челядь вся погана!
А я ридала... Й на мої
Ті сльози гіркі, криваві
Ніхто і словом не озвався!
Байдуже всім!.. А він? коханий?
Та що йому? він надсмівся,
Себе потішив, а міні
Купив хвартух, нову хустину
І, мов маленьку дитину,
Втішав цяцьками й в самоті
Не так вже пильно обнімав.
А я... простила; я ридала
І дужче, дужче все кохала...
І ось мій строк вже наставав.

А як благала батька й мати
В село мене не відібрати!
Молила, плакала, прохала,
Панів прохала, ті просили
І ледве, ледве ублагали.
І я ридала, і раділа...
І ось я в городі. Мене
Тут зараз в друге одягнули
І до паничка «пріслугой»
Приставили. Життя моє
Було й солодке, і гірке...
А сліз я скільки проливала,
Було, сидючи в самоті!..
Було, сховаюсь, щоб не знали,
І гірко плачу. Й жаль міні
Так стане рідного всього—
І батька, й матері староньких,
Дівчаток любих, веселеньких,
Усього рідного того,
Що так любила я, кохала
І що на віки вже пропало.
І так поплачу й наче легче
На серці стане, а згадаю,
Було, коханого, й заграє
Вже серце й наче веселенько,
А як обійме й до серденька,
Було, притуло, й забуваю
За світ, за горе... Та по малу
І те вже щастє почало
Тікати від мене—докучала
Уже я милому своєму!
Не так прощавсь вже, як було,
Йдучи у школу ту свою,
Не так вже щиро пригортав,
Не так привітно озирався
До мене райком... Вже минало
Моє те щастє й наставало
І горе й сором: всі вже знали,
Що я повинна породити...
І з того часу почались
Мої всі муки непросвітні,
Рікою вже сльози полились...
Спокою й часу я немала—
То горе тугою обвивало
Розбите серце, то глумління
Усеї челяди вливало
Ще більш отрути в неспокійну
І так вже душу... А пани!
На мене ж гнівом запалали!
Прогнать хотіли..., та вблагала,
Спасибі челядь до пори,
До тої тяжкої пори,
Як я, закрившись хустиною,
В руках з маленькою дитиною
Сама б уже змогла піти.
А сором мій? А батько, мати?

А горе їхнє? а муки?
О, щоб могла все те на руки
З собою на віки я узяти!
Шкода! шкода! як би то сила,
Я б пташкою легкой полетіла
До них стареньких! я б закрила
Від них все горе! а сором свій
Ціной душі не показала б;
Я б так гляділа їх спокій!..
Та що ж? Не сила? Я лежала
Від їх далеко... і сама!
Сама, сама! І ні привіту,
Ні ласки, жалю... навіть діти
І ті цуралися мене..
А сміху, глуму!.. Як би знали
Усі, що з мене так смялись,
Все горе тяжкеє мое.
То схаменулися б вони.
Та й я їх бідних не виню.
Пани, пани!.. От ті міні
Заїли вік, вони одні
Згубили доленьку мою!
За що ж? за що? що їм зробила?
Що їм зробило те невинне
Дитя моє? Вони схопили
Його у мене й однесли
У вихователський... Я вспала,
Та пізно вже... Мов, обірвалось
Щось в мене в серці... О, кати!
Мою останню утіху,
Останнє щастє й те украли!
Вони боялися «скандала»,
Лихої слави собі, сміху!..
Та з того жаху і прогнали
Й мене на вулицю... Зв'язала
Свою одежу я в хустину,
Панів прокляла з їх будинком
Й пішла собі... Куди і що?
Й сама не знала! У село
Йти, вістому, не могла,
Умерла б краще! Лиш служити
Хоть де небудь, щоб заробити
На хліб, на воду! І пішла
Найматися я. Три дні стояла
Я на бульварі й вижидала,
Щоб хто наняв, поки одна
Яксь Жидівка не згодилася
Йти за нею. Я пішла.
Вона була ще молода,
Мов пані, вдіта й все дивилася
На мене пильно. Й ще тоді
Вона міні огидна стала,
Та я тоді не розбірала!
І ось до неї ми прийшли.
На зустріч нам повибігали
Відкільсь все панни молоденькі,

І нас обставили, й тихенько,
На мене глядючи, всіхались.
Не знала я, куди мене
Лихая доля занесла.
Таке, знаєть, щастя вже мов!
А привела мене вона
На гірший сором, на поругу
Й до панн не в найми, не в прислугу,
А у товаришки. Вони
Такі й, як я, були пани.
Та ви не знаєте сього!
У вас нема того паскудства,
Тієї огульної розпусти,
До чого панство там дійшло.
Нема у вас, щоб торгували
Дівчата тілом, обіймали
За гроші кожного! і я
Була повинна там зостатись,
За гроші з кожним обійматись..
О, доле гіркая моя!
Я спершу стала й опиратись,
Хотіла бігти і... зосталась!
Зосталась я..., куди ж втікати?
Кого ж я в городі там знала?
А грошей більш уже не мала..
В село йти? Куди? до кого?
До батька, матери? Дорога
Була закрита—ще тоді,
Узнавши все, мене прокляли.
А більше йти куди я мала?
Туди... в будинок? до панів?
Та краще смерть! А працювати
І потом хліба добувати
Вже не могла: я зледащіла
За паничевеє кохання;
А ще до того (що ховатись?)
По жилах кров іще кипіла,
Гидкі кипіли ще бажання..
І я зосталась... й через тиждень,
Мов мертва, п'яна вже лежала.
Я не знесла того паскудства,
Тієї погані, розпусти,
Тих мук і сорому... О, Боже!
Міні здавалось, що попала
У пекло я! Згадать не можу
Без жаху й сорому години
Гидкої тій. Я обіймала,
Кого хотіла й не хотіла;
Мене возили, примушали
Співать їм, грати, через силу
Горілку пити, й я робила,
Робила все, що всі хотіли..
І не знесла, і напилася:
Хотіла муки утопити,
Вином хотіла сором змити..
Й не зміла я, а... понялася!

А через рік уже була
Така, як всі. І тільки часом,
Було, згадаю батька, мати,
Рідненький край, де я росла,
Дівчаток, досвітки, сховалося,
Щоб хто з гостей, бува, не бачив,
І гірко, гірко зариділа.
Й не я одна ридала так.
Були й другі, та всі ховались.
Ховались бідні, бо усяк
Над ними б тільки надсмівся.
А чим ми винні? Чи то ж я
Іти в гидоту ту хотіла?
Чи я ж не плакала—просила
Свого ката-панича
Мене не стратити? Хто ж примусив
Мене покинути село?
А хто ж виной, що обілляся,
От'тою тихою сльозой?
От ті ж, от ті, що з нас сміються,
Що в нас й душі не признають!
І я пила, і я гуляла:
Хотіла сором свій забути!
І забувала. Мов скажена
Тоді робилась: я гуляла,
Пила, співала, танцювала,
З гостями билася страшенно
Й в часті сиділа. От то раз
Гуляла я. Коли до нас
Приїхав хтось і нас позвали.
Вийшли ми в залу. Боже мій!
Я стала мов песамовита:
Стояв панич! І сором свій,
І горе, муки, і обиду
Згадала вмити. Скипіла я,
Заграла п'яна кров моя,
І я, накинувшись, вчинилась
Йому у чуба. Та куди!
Піднявся крик, мене схопили,
Зв'язали руки, всю побили
І у кімнату однесли.
Я вся тремтіла від злоби!
Як би могла, я б розірвала
Його в шматки, повидирала б
Своей рукою ті гидкі
Брехливі очі. Та не сила!
Я і від того ще раділа.
На другий день я вже устала
І знов пила, і знов гуляла.
Моя ж хазяйка все мовчала—
Боялася, бо я була
Там краще всіх. Я краще всіх
З гостями палкала, пила
І краще гроші заробляла!
Краса моя, краса моя!
На горе тяжкеє, на сміх

Міні здалась ти! не спокій,
Не щастє з милим принесла ти,
А горе, муки, глум людський..
Ох тяжко як!.. Та далі, далі!
І так я там коверзувала.
І гості всі мене любили,
І чаще всіх з собою брали,
Полтавкой-душкой прозивали,
І що бажала, те й робили.
І забажалось раз міні—
(Для сміху паче б то!)—одвідать
Той вихователний, куди
Пірнув мій син без знаку, сліду.
І всі поїхали, сміючись,
Й сміючись, все там розглядали,
А я від жалю вся дріжала.
— «І він же тут...», він, мій голубчик,
Мій любий син... А се не він?
Ні, ні! він кращий, не такий..
Ні, мій хороший, се ж рудий!..
А може се мій любий син?
А може се?.. а може се?..
І до другого підбігала,
І цілувала, й милувала,
Гляділа пильно у лице,
І всіх грошима надіяла.
І ті дивились та сміялись:
«Чи не свого вона шукає?»
І я сміялась.., а на серці
І муки, і сором, й жаль палають.
Мовчати ж треба,—не озветься
Ніхто до горя, й я мовчала,
А дома плакала, стогнала
І злую долю проклинала.
Й три роки так я проживала
У тому пеклі. І помалу
За всякий сором забувала.
Я вже не билася, не пила,
З гостями гучно не гуляла,
Я покорила, й заробляла
Так саме гроші, як і всі:
Так саме їздила усюди,
Так торгувала своїм блудом,
Так саме й крала гаманці
З кишень гостей, так саме й бил
Мене за те. І так жила б
Ще довго я, та... заболіла..
Погана болість та була.
Казати сором... Й пролежала
В больниці я, мати, тижнів з сім..
А як устала, то ні сил
І ні охоти більш не мала
Іти на сором знов, на муки.
Я панялася. Й мої руки
Віленькі, пещені, в роботі
Тяжкі, пекарпії почорніли

Й лице, так цвівшеє в гидоті,
Од поту й праці помаріло.
І де я тільки не бувала?!
Чого не бачила, не знала!
У кого тільки не служила!
В панів робила, в мужиків,
Дітей качала у Жидів,
В Рассю навіть заїзжала.
А полюбовників що мала!
Гидка, гидка! Я вже не знала
Ні бога в небі, ні гріха!
І наслідок просиділа
В тюрмі два роки. (Я служила
В панів одних і сребра
Рублів на сорок там украла!).
Після тюрми ж ще рік служила,
А там раз тяжко застудилась
І у больницю знов попала.
І там то тільки я прозріла
Очами темними своїми;
І там то тільки оглянулась
Я на мов, мов сон, минуле,
Гірке, нікчемнеє життя.
Життя, життя! Чи я ж то знала
Життя справдешнее? чи мала
Спокій і щастє коли я?
І ось за батьком-матір'ю іду
Гидка, погана на той світ.
Якої явлюся? що скажу?

Який за все їм дам одвіт?
Який... який?.. один одвіт:
«Простіть, простіть, за все простіть!»
А я простила уже всім!..
Й тепер одного лиш бажаю:
Умерти там, де пожила я
Щасливо й люблю—у своїм
Ріднім селі. А вас прошю:
Візьміть хустиночку отсю—
Мої там гроші..., не чужими
Сльозами гіркими вони
Міні досталися, своїми
Руками й потом заробила...
Я їх збрала для труни,
І цілий вік їх берегла...,
Було, що з голоду вмірала,
А з їх і грошика не брала.
Того й пішком сюди прийшла...
Так ось візьміть і поховайте...
Мене у вас... Ні, не втішайте—
Я чую вже, що скоро вмру...
Та й буде з мене горювати,
Піду тепер уже шукати
Спокія й щастя у труну»..
І правду, бідна предрекла—
Ще тижнів з двоє проскрипіла
Ще світом трохи понудила
І Богу душу віддала.